

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1999 metai

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2000

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1999

VILNIUS 2000

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1999

VILNIUS 2000

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo Universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus Universitetas

Algirdas GIRININKAS

Lietuvos istorijos institutas

Vytautas MERKYS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Vacys MILIUS

Lietuvos istorijos institutas

Edmundas RIMŠA (pirm. pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Antanas TYLA

Lietuvos istorijos institutas

Redakcinės kolegijos adresas:

Kražių g. 5, 2001 Vilnius

<http://www.crosswinds.net/~istorija/lim.html>

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-780-33-0

© Lietuvos istorijos institutas, 2000

© Straipsnių autoriai, 2000

ATSIMINIMAI

PRANAS KULIKAUSKAS

ARCHEOLOGIJA VILNIAUS UNIVERSITETE (AMŽININKO PRISIMINIMŲ ŠIUPINYS ARCHEOLOGIJOS KATEDROS 50-MEČIO JUBILIEJAUS PROGA)

1944 m. gyvenau Kaune, dirbau Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus Priešistoriniame skyriuje. Visi tuomet spėliojome: kuo pasibaigs vokiečių bėgimas, prasidėjęs pralaimėjus Stalingrado mūšį. Spauda ir radijas kasdien pranešinėjo apie tą ar kitą vokiečių okupuotą išlaisvintą Sovietų Sąjungos miestą, sritį, rajoną. Visi jautėm Raudonosios armijos artėjimą prie Lietuvos. Vokiečių bėgimas iš Kauno buvo masinis: užsidarė įstaiigos, iš užimtų butų kraustėsi šeimos. Daugelis Lietuvos šviesuolių traukdamiės iš Vilniaus užsukdavo ir į Kauną. Gerai prisimenu, kaip į muziejų užsuko atsiveikinti profesoriai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, prof. Antanas Salys, prof. Pranas Skardžius ir kt. Į Vakarus pasitraukė ir archeologijos prof. dr. Jonas Puzinas, kuris vokiečių okupacijos metais buvo Vilniaus universiteto (toliau – VU) Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas ir Archeologijos katedros vedėjas. Į Kauno muziejų jis neužsuko. Pirmieji jo studentai archeologai: Regina Volkaitė-Kulikauskienė, Rimutė Jablonskytė-Rimantienė ir aš likome Lietuvoje. Ketvirtoji studentė archeologė Marija Alseikaitė-Gimbutienė su šeima pasitraukė į Vakarus. Muziejaus darbuotojai liko visi. Vokiečiams traukiantis buvo susprogdinta elektrinė, kuri ribojosi su muziejaus teritorija. Muziejus liko be stiklinio stogo ir langų. Visi bijojom, kad nebūtų išgrobstytas jo turtas ir vertybės. Budėjome naktimis ir dieną, valėme stiklo šukes patalpose, ekspozicijų salėse, užkalinėjome langus lentgaliais. Gerai prisimenu muziejaus direktoriaus prof. Pauliaus Galaunės gilų nerimą ir susirūpinimą.

Liepos mėnesio pradžioje Raudonoji armija užėmė Vilnių, po jo – Kauną. Į muziejaus patalpas persikraustė buvusio Kultūros departamento personalas, buvo gabenamos knygos iš apleistų buvusių profesorių butų. Į muziejų pateko prof. Eduardo Volterio biblioteka ir kt. Visą 1944 m. rudenį Kaune dar girdėjosi patrankų dundesys, kada Raudonoji armija šturmavo Rytrpūsius. Rudenį Kaune, kaip ir kitur, jau pasirodė iš Rytrpusių pabėgėliai. Moterys su vaikais vargindavo miesto gyventojus prašydami pastogės,

drabužių ir maisto. Kaunas liko be elektros, vandentiekio. Vertėmės kaip kas išmanė. Patiems trūko visko. Sunkūs buvo pirmieji pokario metai. Jei norėdavai ką įsigyti parduotuvėse, eilę reikėjo užimti iš vakaro. Ką „duodavo“, gaudavo tik pirmieji. Įstaigose darbas buvo dirbamas abejingai.

Apie darbą VU iki 1944 m. aš net negalvojau. Buvau įpratęs prie muziejinio darbo, tuo labiau kad dr. J. Puzinui iš Kauno išsikėlus į Vilnių buvau paskirtas muziejaus Priešistorinio skyriaus vedėju. Vienai R. Volkaitei-Kulikauskienei išlaikyti VU Archeologijos katedrą buvo sunku. Didelio specialistų pasirinkimo dėstyti archeologiją pokario metais nebuvo. Žinomiausias iš likusių Lietuvoje archeologų buvo Petras Tarasenka. Jis jau senokai buvo pensininkas, be to, nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pulkininkas, į kurį pradžioje žiūrėta atsargiai. Aš ir R. Jablonskytė buvome mokslo pasaulyje dar nežinomi, nors ir buvome išspausdinę po vieną kitą darbelį muziejų leidiniuose „Gimtasai kraštas“ ir „Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraštis“. Prof. Leonas Karsavinas prisiminė mane iš valstybinių egzaminų, kurios komisijos narys buvo ir jis. Atvykus man pas jį pasikalbėti, jis padaršino mane sakydamas: „Aš Tamstą prisimenu laikant valstybinius egzaminus, manau, kad išveši“. Taip 1944 m. rudenį VU dėstyti archeologijos disciplinų buvau pakviestas aš. Terminą „pakviestas“ vartoju todėl, kad į fakulteto asistentus ar dėstytojus iki karo asmenys turėjo būti mokslinės fakulteto Tarybos ar dekanato kviečiami.

Pradėjus dirbti universitete, 4 metus visomis galimomis transporto priemonėmis teko važinėti į užsiėmimus iš Kauno į Vilnių ir atgal. Apie kelionės sunkumus, o kartais ir baimes, liko daug prisimintinų atvejų... 1944–1946 m. traukiniai važinėdavo nereguliariai, ypač 1944 ir 1945 m. Tekdavo važiuoti ant traukinio garvežio laiptelių, sunkvežimiais ar bent kokiu kitu transportu. Vieną kartą iš Kauno į Vilnių žiemą važiauvau prekiniame vagonė dvi paras. Būdavo laimė, jei 1946–1947 m. įsiprašydavau pas prof. Vladą Lašą ar prof. Juozą Kupčinską, kurie jau turėjo savo mašinas. Teko važiuoti ir su kareivių ešelonais – kareiviai priimdavo. Gatvėse teiraudavausi sunkvežimių vairuotojų, ar jie nevyksta į Kauną, o iš Kauno į Vilnių. Vieną kartą, rodos, 1946 m., pavyko įsiprašyti į Vilniaus gatvėje stovėjusį sunkvežimį, kad parvežtų į Kauną. Buvo žiemos metas. Maždaug Rumšiškių apylinkėje sunkvežimis paslydo ir apvirto ant šono. Nors išgaščio būta ir man, ir vairuotojui, laimė, nukentėti neteko. Kauną pasiekėme laimingai. Dažnai tekdavo grįžti naktį, o iš stoties į Žemaičių gatvę eiti buvo rizikinga, nes tada naktimis siautėjo plėšikai. Nepriklausomos Lietuvos laikais to nebuvo. Tuomet kaimuose ir miesteliuose dauguma gyventojų išeidami dirbti į laukus nerakindavo durų, uždėdavo tik užraktą „liežuvį“ ir užkišdavo pagaliuką kaip ženklą, kad nieko namuose nėra.

Kai pradėjo kursuoti keleiviniai traukiniai į Vilnių ir atgal, jie būdavo perpildyti, bilieto reikėdama iš anksto valandų valandas stovėti eilėje. Laimė, kad viena iš studijų metų pažįstama dantų gydytoja gerai pažinojo geležinkelio bilietų kasos kasininę. Ji ir mane supažindino su ja, tad vėliau bilietus įsigydavau be jokio vargo. Tuo pasinaudodamas aš bilietus padėdavau įsigyti ir savo pažįstamiems: prof. Vladui Lašui, prof. Ignui Jonynui, prof. Augustinui Janulaičiui, numizmato Povilo Karazijios dukrai gydytojai

Karazijaitei, prof. Petrui Šalčiui ir kt. Ypač dažnai tekdavo važiuoti su prof. I. Jonynu, kuriam padėdavau tempti jo knygų prikrautą lagaminą.

Apie kelionių į Vilnių ir atgal sunkumus rašau todėl, kad tai buvo tikra nuotykių ir baimių istorija. Kelionės trukdavo ilgai, tekdavo ir gerokai pašalti. Viską nugalėjo ryžtas išlaikyti archeologiją VU. Nakvoti tekdavo pas prof. I. Jonyną, kuris universiteto namuose Didžiojoje gatvėje turėjo atskirą butą; pas skulptorių Juozą Mikėną, kuris dažniausiai priimdavo ir dar pamaitindavo, nors pati Mikėno šeima vertėsi sunkiai. Už tai esu dėkingas menotyrininkei, studijų metų kolegei Akvilei Mikėnaitei, kuri parsitempdavo mane į Kudirkos g. 3, butą 3. Į Vilnių visa šeima persikėlė tik 1948 m. pavasarį, kada gavome su kuo pasikeisti butais. Butas buvo Moniuškos gatvės Nr. 9^a pastogėje, mažas ir tik su daliniais patogumais, apkūrenamas malkomis. Iš Moniuškos gatvės tekdavo pėstute keliauti į darbą universitete ir Istorijos institute (toliau – II) Antakalnyje. Padėtis pagerėjo tik maždaug 1949–1950 m., kai kraštas jau kiek atsigavo, įstaigų darbas įėjo į normalias vėžes, mieste pradėjo kursuoti nedideli autobusiukai.

Šeštojo dešimtmečio viduryje VU jau dirbo normaliai. Iki 1955 m. buvo galima dirbti keliose įstaigose ir kiekvienoje jų turėti darbo knygelę ir gauti visą algą. Esant mažiems atlyginimams, daugelis tuo ir pasinaudodavo. Aš dirbau II ir universitete. Tačiau tuomet kadrujų jau buvo paruošta pakankamai, ir vyriausybė uždraudė antraeiles pareigas, panaikino nepagrindinio darbo knygeles. Turėjau pasirinkti, kur likti: Mokslų akademijoje (toliau – MA) ar universitete. Kai kurių gerų viršiniųjų patariamasis pasirinkau MA. VU buvo panaikinta mano darbo knygelė, ir jame likau tik kaip „laisvai samdomas dėstytojas valandininkas“. Iš Dailės instituto buvo atleistas ir prof. P. Galaunė. Kaip ideologiškai nepatinkamą jį greit atleido ir iš VU, fakulteto dekanu esant Eugenijui Meškauskui, kuriam, kaip vėliau pats man pasakojo, tai padaryti buvo labai nemalonu, bet viską sprendė partijos CK ir jis P. Galaunei nieko negalėjęs padėti. P. Galaunei tai buvo didžiulė trauma. Jis paliko tik Kauno valstybinio kultūros muziejaus direktoriumi. Vėliau P. Galaunė man pasakojo, kad jį gatvėje buvo pačiupę kagėbistai, nusivežę į Saugumo rūmus ir siūlę bendradarbiauti. Aišku, jis atsisakė. Jis pasakojo, kad ten jį tardant ir siūlant bendradarbiauti taip iššasė nervus, kad, sako, „jei būtų buvęs kas po ranka, būčiau trenkęs kad ir su rašaline, bet patalpoje buvo tik pora kėdžių ir rašomasis stalas“...

P. Galaunę atleidus iš katedros vedėjo pareigų, jos buvo pavestos buvusiai dr. J. Puzino asistentei R. Volkaitei-Kulikauskienei, kuri tas pareigas ėjo iki 1962 m. 1955 m. jai sunkiai susirgus, aš, nors ir valandininkas, kurį laiką ėjau jos pareigas, dėl ko turėjau aiškintis rektoriui Jonui Bučui – kažkas įkišo liežuvį. Rektorius, man viską paaiškinus, nepadarė jokių išvadų, tik pasakė, kad „tą reikėjo tik apiforminti“. Dėl tam tikrų rimtų aplinkybių R. Volkaitės-Kulikauskienės sveikatai pablogėjus, 1962 m. ji buvo perkelta dirbti į II vyresniąją mokslinę bendradarbę, o aš atleistas iš Instituto ir paskirtas Archeologijos ir etnografijos katedros vedėju. Šį abiejų mudviejų sukeitimą sutarė padaryti tuometinis fakulteto dekanas Andrius Bendžius ir prof. Juozas Žiugžda. Katedros vedėjo pareigas ėjau iki 1965 m., kai katedra buvo reorganizuota į Lietuvos TSR istorijos katedrą ir jos vedėju paskirtas prof. J. Žiugžda.

Darbą VU pradėjo 1944 m. rudenį, kada vokiečiai buvo dar tik išvaromi iš Lietuvos teritorijos. Pradžia buvo sunki. 1944–1945 m. auditorijos buvo nekūrenamos. Jose visi buvome su paltais. Galima įsivaizduoti koks tai buvo darbas, tuo labiau kad studentams nebuvo beveik jokios literatūros, jie konspektuodavo paskaitas. Didelių sunkumų buvo ir su rašymo priemonėmis. Vieno karinio ešelono šaudmenų sprogimo geležinkelio stotyje metu VU, kaip ir beveik visas Vilnius, liko be langų. Sprogimas buvo galingas. Aš su A. Mikėnaite tuo metu ėjome Kalinausko gatve į Kudirkos g. 3 ir net nepajutome kaip atsidūrėme begulį ant šaligatvio.

Visuose VU fakultetuose neliko didelės dalies geriausių profesorių. Dauguma jų vokiečiams traukiantis pasitraukė į Vakarų, o likę nebuvo garantuoti dėl savo saugumo, nors dalis inteligentų pasiliko. Universitetas darbą pradėjo apytuštis. Pradžioje buvo bandyta išlaikyti jo senąją struktūrą, visus fakultetus ir katedras. Darbą organizavo likę senieji Kauno ir Vilniaus universitetų profesoriai. Iš istorikų liko prof. L. Karsavinas, prof. P. Galaunė, prof. A. Janulaitis, prof. Juozas Baldžius, prof. Konstantinas Jablonskis ir vienas kitas iš jų buvusių asistentų.

Istorijos disciplinoms dėstyti buvo kviečiami buvę gimnazijų istorijos mokytojai. Į fakultetą buvo pakviestas Juozas Galvydis, Bronius Untulis, Bronius Dundulis, etnografe Pranė Stukėnaitė-Decikienė, vėliau tapusi B. Dundulio žmona. Kai kurie istorijos mokytojai fakultete dirbo labai trumpą laiką. Iš kitų katedrų paminėtinas klasikinės filologijos dėstytojas Leonas Valkūnas, pedagogikos specialistas, Antano Vabalo-Gudaičio asistentas Alfonsas Gučas, Vladas Kostelnickis, buvęs mano Alytaus gimnazijos lotynų kalbos ir matematikos mokytojas, lituanistė Meilė Lukšienė, Irena Kostkevičiūtė.

Visiems VU darbuotojams teko prisitaikyti prie naujų reikalavimų, kurių anksčiau universiteto darbo praktikoje nebuvo. Pirmiausia buvo sunku priprasti prie žodžio „draugas“. Iš inercijos dažnai ir man pačiam tekdavo kreiptis žodžiais „ponas profesoriau“. Ponu teko pavadinti ir pirmą pokario metais paskirtą VU rektorių prof. Kazimierą Bieliuką kreipiantis dėl buto, siekiant persikraustyti iš Kauno į Vilnių. K. Bieliukas buvo taktiškas žmogus, nors į mano kreipimąsi nereagavo ir buto nepažadėjo.

Dirbant VU nuo 1944 m. rudens iki 1955 m. ir nuo 1962 iki 1983 m., teko pergyventi kelis rektorius (4 iš jų jau iškeliavę į Anapilį), kurie skirtingai žiūrėjo į archeologų ruošimą.

Pirmuoju rektoriumi nuo 1944 m. iki 1945 m. liepos buvo geografas K. Bieliukas. Tai buvo pati VU darbo pradžia, ir didesnio įnašo į universiteto darbą jis nepadarė. 1946–1948 m. rektorius buvo prof. Zigmas Žemaitis, matematikas, dirbęs prieškariniame Kauno universitete, labai ramus, santūrus, tolerantiškas, nelabai pritapęs prie komunistinės santvarkos žmogus. Jį pakeitė ekonomistas Jonas Bučas (1948–1956). Tai buvo priešingybė prof. Z. Žemaičiui. Jis buvo nelabai mėgstamas dėstytoju, gana stačiokiškas, bet teisingas žmogus. Nuo 1956 iki 1958 m. rektorius buvo teisininkas Juozas Bulavas, pradėjęs iš VU atleisti rusus, čia užėmusius svarbius postus, kas kai kam nepatiko. J. Bulavas buvo su skandaliuku atleistas, mat jis tai darė su Lietuvos Komunistų partijos Centro Komiteto (toliau – CK) žinia bei pritarimu ir neprisiėmė vienas sau kaltės. Jei jis būtų prisiėmęs sau atsakomybę, greičiausiai būtų rektorėlis ir toliau. 1958 m. rektoriumi

tapo garsus ir plačiai žinomas matematikas Jonas Kubilius, rektoriavęs bene ilgiausiai iš visų VU rektorių iki pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Su J. Kubiliumi keletą kartų teko susidurti akis į akį. Jį pažinojau iš MA laikų. Humanitarams jis buvo nelabai palankus, į istorikus žiūrėjo skeptiškai. Kreiptis į jį su reikalais vengė ne tik studentai, bet ir dėstytojai.

Pradžioje VU išlaikė senus fakultetus ir katedras, tačiau laikui bėgant jų pavadinimai buvo keičiami. Humanitarinių mokslų fakultetas po karo buvo sujungtas su Filologijos fakultetu ir pavadintas Istorijos-filologijos fakultetu. Vėliau Istorijos ir Filologijos fakultetai vėl buvo išskirti. 1940–1944 m. VU Humanitarinių mokslų fakultete buvo trys savarankiškos katedros: Archeologijos, Etnologijos ir Meno istorijos. Archeologijos katedra buvo įsteigta 1939 m. perkėlus Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinį fakultetą į VU. Etnologijos katedroje paliko prof. J. Baldžius ir meno istorijos prof. P. Galaunė. Į šią katedrą buvo pakviesta P. Stukėnaitė-Decikienė, tapusi dešiniąja prof. J. Baldžiaus ranka. Meno istorijos katedroje dirbti buvo pakviesta menotyrininkė A. Mikėnaitė. Atskiros Archeologijos, Etnologijos ir Meno istorijos katedros greitai buvo likviduotos visas sujungiant į vieną Muziejininkystės katedrą. Katedros vedėju pradžioje buvo prof. P. Galaunė. Jis nepakentė biurokratijos, visokių reikalavimų rašymo, nemėgo jau tuomet įsigalėjusio popierizmo, kurio buvo labai daug. Jam talkininkavau aš, per tai gerai susipažindamas su administracijos reikalavimais, kas man pravertė vėliau. Muziejininkystės katedra greitai buvo pavadinta Archeologijos ir etnografijos katedra, kurioje meno istorijai vietos neliko. Ji palikta Dailės instituto rūpesčiui. P. Galaunė pakeitė R. Volkaitė-Kulikauskienė.

Universitete teko dirbti bent su keliais dekanais. Tarp jų buvo visokių: ir remiančių, ir kiek abejingai žiūrėjusių į archeologų ruošimą. Svarbiausias čia buvo menkas archeologų įnašas į marksizmą-leninizmą ir slavų-baltų studijas. Archeologai VU negalėjo duoti didesnės naudos, o lėšų reikalavo nemažai. Vėliau atsirado problemų ir dėl archeologų įdarbinimo. 1944 m. VU pradėjus darbą, Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu tapo pedagogas-psichologas prof. A. Vabalas-Gudaitis, iki tol Kauno Vytauto Didžiojo universitete dėstęs psichologiją. Jo politinės pažiūros atrodė liberalios. A. Vabalas-Gudaitis sunkiai orientavosi naujoje situacijoje, ir jį greitai pakeitė kiti žmonės. Labai trumpą laiką dekanauti bandė rašytojas Kostas Korsakas, kuris, jį patvirtintus Lietuvos TSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriumi ir visuomeninių mokslų skyriuje akademiku-sekretoriumi, iš darbo universitete pasitraukė. Jį pakeitė plačiai žinomas humanistas ir filosofas L. Karsavinas, kuris dar turėjo pareigų Dailės muziejuje ir Dailės institute. Jis greit iš visų pareigų kaip nepatikimas buvo atleistas, suimtas ir ištremtas. Tai buvo viena iš tolerantiškiausių asmenybių. Pokario metais jis gyveno Didžiojoje gatvėje, rodos, Nr. 17, bute, kur prieš jį gyveno prof. dr. J. Puzinas ir prof. A. Salys. Jiems pasitraukus į Vakarus, bute liko visas jų turtas ir vertingos bibliotekos. L. Karsavinas tikėjosi viską išsaugoti iki jų sugrįžimo. Deja! Kol prof. L. Karsavinas nebuvo suimtas, teko dažnai pas jį apsilankyti, norint pasinaudoti J. Puzino rankraščiais ir literatūra. J. Puzinas visą mokslinę medžiagą tikėjosi išvežti, nes knygos buvo sukrautos į dėžes. L. Karsa-

vinas mielai leisdavo knygomis pasinaudoti, tik pareikalavdavo palikti raštelį, kokia knyga paimta. Dažniausiai eidavome abu su A. Mikėnaite, kuriai jis kartą pareiškė: „Kodėl tas Kulikauskas taip tyliai kalba, aš jį blogai girdžiu!“ L. Karsaviną suėmus, kurį laiką bute liko gyventi žmona ir jo jauniausioji dukra. Vėliau jos buvo brutaliai perkeltos į kitą mažą butelį ir visko pasiimti jokiū būdu negalėjo. Vis dėlto dalį J. Puzino bibliotekos jos paėmė. Kadangi materialiai jos liko visiškai neaprūpintos, pradėjo šias knygas pardavinėti. Už keletą šimtų rublių man pavyko keletą knygų ir rankraščių įsigyti. Viso nupirkti nepajėgiau, nes pats tegaudavau 830 rb atlyginimą, o pragyvenimas buvo sunkus. Koks likimas buvo prof. A. Salio bibliotekos, nežinau. Didesnė J. Puzino bibliotekos dalis buvo išblaškyta, jos likimas man tiksliai irgi nėra žinomas. Tuo metu VU dirbo Izidorius Kisinas, geras J. Puzino bičiulis. Buvo tvirtinama, kad jis J. Puzino biblioteką perdavęs Knygų rūmams. To fakto patvirtinti aš negalėčiau. Gaila!

Iki L. Karsavino kurį laiką dekanu pareigas ėjo A. Vabalo-Gudaičio dešinioji ranka, psichologas Alfonsas Gučas (1946), taip pat V. Kostelnickis, tik ką grįžęs iš Raudonosios armijos ir vaikščiojęs dar su karine uniforma, nes kitokio drabužio neturėjo. V. Kostelnickį labai gerai pažinojau ir jis mane gerai prisiminė iš Alytaus gimnazijos laikų, kur dėstė matematiką ir lotynų kalbą. Gimnazijoje jis buvo labiausiai mėgstamas mokytojas: nevengė bendrauti su mokiniais, organizuodavo literatūros vakarėlius, kurių metu pagrodavo smuiku. V. Kostelnickis buvo baigęs Petrogrado universitetą, Alytaus parke labai mėgo žaisti tenisą. Tačiau dekanauti jam nesisekė. Su studentais jis pradėjo elgtis kaip su mokiniais, kišosi į auditorijų tvarkymą: liepdavo studentams jas valyti, plauti langus, auditorijose stumdydavo suolus ir t. t. Studentų buvo nemėgstamas. Aš su juo sutardavau, kartais jis man pagelbėdavo ir patardavo, kaip elgtis. V. Kostelnickis sakydavo: „Kad tu esi Pranas, aš neužmiršau“. Jis greit buvo atleistas ir paskirtas Rusų kalbos ir literatūros katedros vedėju, kuriuo buvo ilgą laiką.

1947 m. Istorijos-filologijos fakulteto dekanu buvo paskirtas vienas iš taktiškiausių dėstytojų filosofas Eugenijus Meškauskas. Jis tas pareigas ėjo iki 1956 m. Tai buvo nuostabus žmogus. Visada ramus, taktiškas, santūrus, nemėgęs popierizmo ir visokių kontrolių. Jis globojo net kai kuriuos senuosius profesorius, pvz., prof. P. Galaunę, prof. I. Jonyną ir kt. E. Meškauskas buvo visiems atviras, prieinamas, nepaisant to, ar jis buvo dekanas, ar prorektorius mokslo reikalams. Jis nemėgo studentų papildomai klausinėti egzamino metu, sakydavo: „Užtenka, kai studentas pasako keletą frazių, ir aš matau, ar jis žino, ar ne“. Studentų ir dėstytojų jis buvo labai gerbiamas ir mėgstamas.

1961–1966 m. dekanu buvo paskirtas doc. Andrius Bendžius, Didžiojo Tėvynės karo dalyvis, komunistų partijos narys, nukentėjęs nuo Lietuvos partizanų. Jam Varėnos rajone buvo peršauta koja, žaizda galutinai neužgijo visą jo gyvenimą. Nepaisant to, jis buvo teisingas žmogus, nors niaurokas ir buvo vadinamas „nūda“. Archeologus ir etnografus jis pakęsdavo, nors ypatingos paramos nerodė. Dekanamams esant Klemensui Simaškai (1968–1970) ir Klemensui Sinkevičiui (1970–1976), vyko normalus darbas, jokių incidentų ar didesnių pokyčių darbe nebuvo. Doc. K. Simaška buvo pedagogikos specialistas, o doc. K. Sinkevičius bibliotekininkas. Dekanais buvo skiriami ideologiškai pati-

kimi ir tik partiniai žmonės. Nemalonumų turėjau tik dekanaujant doc. K. Simaškai. Mat tuo metu visi dėstytojai turėjo baigti civilinės gynybos kursą, po kurio kiekvienas evakuacijos atveju buvo atsakingas už tam tikrą jos sritį. Vieni dėstytojai buvo atsakingi už transportą, kiti už patalpas ir t. t. Nukritus atominei bombelei, visos įstaigos turėjo evakuotis iš Vilniaus į jiems paskirtą rajoną. Universitetas turėjo evakuotis į Zarasų rajoną. Teoriškai viskas atrodė gražiai. Ruošdavo vadinamąsias pratybas. Pirmiausia visi turėjo atvykti į esamą punktą universitete skubiai užsiregistruoti. Vadovams buvo labai svarbu, kad visi užsiregistruotų ir gautų konkrečius nurodymus. Evakuoti turėjo ne tik žmonės, bet ir bibliotekas, laboratorijas, turimus įrengimus ir kt. Per vieną tokį patikrinimą aš negalėjau nuvykti užsiregistruoti. Civilinės gynybos vadovas (pavardės neatsimenu) reikalavo atvykti pas dekaną užsiregistruoti, dėl to dekanas turėjo atitinkamą laiką budėti. Abu man kas pusvalandį nuo ryto iki 8 val. vakaro skambino ir reikalavo atvykti užsiregistruoti. Aš prašiau ir aiškinau, kad namuose nieko nėra ir aš turiu prižiūrėti 2 metų anūką, nes žmona ir duktė su vyru visą dieną buvo užimtos. Į tai nebuvo atsižvelgta, ir kai jos grįžo iš darbų, turėjau skubiai bėgti į dekanatą užsiregistruoti. Stebėjau, kad doc. K. Simaška, pats būdamas pedagogas, į mano prašymą neatsižvelgė. Buvau baisiai pasipiktinęs, kai sužinojau, kad jiems reikėjo tik „pažymėti paukštuką“, kad visi atvyko. Mano atžvilgiu išvadų nebuvo padaryta jokių. Aš buvau įsitikinęs, kad jei atominė bombelė nukristų, panika būtų tokia didelė, kad jokios komisijos čia nieko nebūtų galėjusios padaryti. Doc. K. Sinkevičius buvo ir fakulteto partinės organizacijos sekretorius, labai pareigingas, bet sugyvenamas žmogus. Jį pakeitė doc. Vytautas Leščius, kuris archeologijai buvo bene palankiausias iš visų dekanų. Ypač daug jis padėjo 1979 m., kai mes ruošėmės tyrinėti Kernavės Mindaugo Sostu vadinamą piliakalnį, kurio šlaitas per visą piliakalnio ilgį buvo nušliaužęs žemyn. Doc. V. Leščius pats su manim savo transportu nuvyko į partijos Širvintų rajono komitetą, kuris padėjo Kernavėje apsigyventi ir maitintis. Vietinis kolūkio pirmininkas, pradžioje nelabai norėjęs priimti ir teikti paramą, sutiko, ir vėliau visą laiką ekspediciją rėmė pienu, bulvėmis ir nemokama elektra. Mums tai buvo didelė parama.

Apie katedrą, kurioje vienokia ar kitokia forma egzistavo archeologijos specialybė, norėčiau parašyti plačiau. Po karo Archeologijos katedroje likusi asistentė R. Volkaitė-Kulikauskienė buvo pirmoji šios katedros absolventė. Vėlesnis Muziejininkystės katedros pavadinimas buvo pakeistas todėl, kad Maskva VU vadovybei pareiškė tam tikrą nepasitenkinimą. Pati sąvoka „muziejininkystė“ Maskvoje buvo suprasta labai tiesiogine prasme. Atseit „ar pas jus yra tiek daug muziejų, kad reikėtų jiems skirti tiek daug dėmesio?“ Buvo nurodyta tokio katedros vardo atsisakyti, ir taip ji tapo Archeologijos ir etnografijos katedra, nors jos studentai ir toliau buvo vadinami muziejininkais. Muziejininkystės katedros reorganizavimas buvo suprantamas, nes įdarbinant studentus diplomantus muziejuose nebuvo didesnio pareikalavimo. Tai buvo svarbiausias rektorius J. Kubiliaus argumentas. Paminklosaugos reikalai tuo metu buvo labai prasti, daugelis archeologinių, istorinių ir etnografinių paminklų buvo naikinami ar nesąmoningai žalojami. Iki 1955 m. archeologų buvo paruošta nedaug ir jie buvo įdarbinti muziejuose, istorijos mokytojais vidurinėse mokyklose ir MA.

Rektoriui prof. J. Kubiliui viešint Amerikoje, ten gyvenę lietuviai nesiliovę jo klausinėję, kodėl VU nėra Lietuvos istorijos katedros? Iki tol Lietuvos istorija buvo traktuojama kaip SSSR istorijos dalis ir tik kai kurie specialieji kursai buvo skaitomi ir iš Lietuvos istorijos. Matyt, Amerikoje J. Kubilius įsipareigojo ar pasižadėjo tokią katedrą įsteigti. Archeologijos ir etnografijos katedra 1965 m. buvo reorganizuota ir pavadinta Lietuvos TSR istorijos katedra. Visas katedros personalas buvo prieš archeologijos ir etnografijos vardų panaikinimą, dėl to man ir tuomet dar docentei P. Dundulienei tuo reikalu teko nemažai pakovoti. Katedros reorganizacijos klausimą turėjo apsvarstyti fakulteto Mokslinė taryba. Tuo tikslu buvo sušauktas specialus Tarybos posėdis, kuriame aš išdėsciau, kodėl reikia ruošti archeologus ir etnografus. Tuo klausimu pasisakė nemažai mokslinės Tarybos narių. Gerai prisimenu, kad mane palaikė prof. E. Meškauskas, Žurnalistikos katedros vedėjas žurnalistas Jonas Karosas ir dar kiti posėdžio dalyviai. Prieš buvo prof. J. Žiugžda ir Juozas Jurginis, kurių nuomonė buvo labai svarbi. Nepaisant to, fakulteto Mokslinė taryba nutarė rektoriui siūlyti katedrą pavadinti Lietuvos istorijos, archeologijos ir etnografijos katedra. Toks pavadinimas tenkino mane ir P. Dundulienę, nes nuo to priklausė katedros finansavimas. Deja, reikalas buvo išspręstas taip, kaip panorėjo J. Kubilius. Matyt, jis jau buvo suderintas su partijos CK, nes J. Kubilius visiškai nesiskaitė su fakulteto Mokslinės tarybos nutarimu. Mudu su P. Dunduliene dar nutarėm kreiptis į CK ir Aukštojo bei specialiojo vidurinio mokslo ministeriją. Sutartą dieną su P. Dunduliene susitarėm nueiti į CK Švietimo, mokslo ir kultūros skyrių išsiaiškinti, ar katedros panaikinimas buvo su jais suderintas. Skyriaus vedėjas tuomet buvo žinomas veikėjas Serapinas Jemeljanovas. Jo padėjėjas buvo tik baigęs 11-ą archeologų laidą Algis Jakaitis, kurį labai gerai pažinojau, kai jis dalyvavo Migonių ir Kunigiškių-Pajevonio piliakalnių kasinėjimuose. Apie jį buvau susidaręs labai gerą nuomonę, tikėjau, kad jis mane palaikys ir užtars. Tai buvo pareigingas ir darbštus studentas. Tačiau kartu truputį ir baiminausi, ar jis man nekerštaus už pažymį „patenkinamai“ iš Lietuvos archeologijos, kuomet jis laikė kandidatinio minimumo egzaminą. Mano giliu įsitikinimu tuomet jo žinios buvo įvertintos teisingai, tačiau vėliau J. Jurginis, kaip komisijos narys, man pasakė: „Žinai, gal padarėm klaidą parašydami jam „patenkinamai“, gal reikėjo parašyti „gerai“, atsižvelgiant į tai, kad jis dirbo Centro Komitete“. Pokalbio metu jis savo nuomonės nepareiškė, bet leidimų biure mus abu pasitiko ir palydėjo į S. Jemeljanovo kabinetą. Pastarasis, kai leidimų biure telefonu jo pasiprašėme priimami, pradžioje atsikalbinėjo mus priimti teisindamasis, kad yra labai užsiėmęs. Pasakius, kad mes ilgai netrukdydysime ir užtruksime labai trumpai, jis priimti sutiko. S. Jemeljanovo priimamajame radome ten sėdintį Aukštojo ir specialiojo viduriniojo mokslo ministerijos ministro pavaduotoją Vaelovą Pranaitį. Tai buvo gerai, nes po to žadėjome eiti ir pas ministrą Henriką Zabulį. V. Pranaitis dar mus padaršino, atseit CK turite savo katedros auklėtinį A. Jakaitį, kuris gali jums padėti. S. Jemeljanovas prieš mus išklaudydamas pradėjo pasakoti, kad jis po medžioklės blogai jaučiasi ir aiškino, dėl ko bloga jo savijauta. Išsipasakojęs jis išklausė mūsų nuomonės ir užtikrino, kad apie katedros reformas jis nieko nežinojęs ir, norėdamas tuo mus įtikinti, pakėlė ragelį ir paskambino prorektoriui

mokslo reikalams Jonui Grigoniui sakydamas: „Jonai, kas ten pas tave darosi, kodėl apie tai manęs nepainformavai?“ Ką J. Grigonis atsakė, nežinau, aiškino netrumpai. Visus mus išklaudus ir pačiam daugiausia apie save pasakojus, po dviejų valandų pokalbio, nepaisant to, kad S. Jemeljanovas „neturėjo laiko“, vizitas buvo baigtas. Pasijutom drąsiau S. Jemeljanovo padrašinti, kad CK suinteresuota archeologų ir etnografų ruošimu. P. Dundulienė dėl visa ko patarė man nueiti pas ministrą H. Zabulį. H. Zabulis buvo antikinės literatūros specialistas, mums gerai žinomas studentas, todėl turėjau vilčių gauti pritarimą ir palikti Lietuvos TSR istorijos, archeologijos ir etnografijos katedros pavadinimą. Ministras H. Zabulis mane prisiminė ir greitai priėmė. Išklauses mano pasakojimą apie visą katedros panaikinimo istoriją, pakėlė ragelį ir paskambino rektoriui J. Kubiliui. Telefonas buvo greta, ir aš gerai išgirdau, kaip J. Kubilius paklausė ministrą: „Ar ne Kulikauskas ten skundžiasi?“ H. Zabulis atsakė: „Ir Kulikauskas, ir kiti“, aiškino J. Kubiliui, kad apie reformą nieko negirdėjęs. Po pokalbio su J. Kubiliumi H. Zabulis man pasakė, kad jei jis apie tai anksčiau būtų žinojęs, būtų padėjęs, dabar esą pavėluota. Nepaisant šių vizitų, padėtis nepasikeitė. Laimėta buvo tik tiek, kad katedroje buvo paliktos archeologijos ir etnografijos specialybės. Pats J. Žiugžda mus įtikinėjo, kad šie mokslai yra Lietuvos istorijos disciplinos ir visiškai galima ruošti archeologus ir etnografus. Lietuvos TSR istorijos katedros pavadinimas išliko iki nepriklausomybės atkūrimo, liko ir specializacijos. Vis dėlto Lietuvos istorija buvo atskirta nuo SSSR istorijos. Prof. J. Žiugžda katedrai vadovavo neilgai. Jam pasitraukus, katedros vedėju buvo paskirtas istorikas doc. Jonas Dobrovolskas. Prieš tai jis buvo II aspirantas ir bendradarbis, todėl su juo buvau gerai pažįstamas. Be to, jis buvo kilęs nuo Daugų, todėl buvome tarsi kraštiečiai. Tai buvo labai geras žmogus, nieko nešokdino, nerodė savo valdžios, taktiškas ir tolerantiškas, nors kaip ir tėvas – TSKP narys. Jam tragiškai žuvus, vedėjo pareigas perėmė dekanas doc. V. Leščius, kuris irgi buvo taktiškas ir tolerantiškas, archeologus paremdavo. Po jo katedros vedėju buvo prof. Mečislovas Jučas.

Pradėdamas dėstyti, pedagoginio darbo patirties neturėjau. Nedidelis buvo ir žinių bagažas. Dirbome pagal senus planus. Labai sunku buvo įsisavinti marksizmą-leninizmą. Nepriklausomos Lietuvos laikais išleistą literatūrą studentams rekomenduoti buvo draudžiama. Negalima buvo naudotis ir Vokietijos bei kitų kraštų literatūra, ypač tokia, kuri išleista vokiečių okupacijos metais. Skaityti paskaitas tebuvo galima naudojantis carinės Rusijos archeologų darbais, nes sovietinės literatūros iš archeologijos disciplinų pradžioje irgi nebuvo. Žinomi buvo tik žurnalai „Sovetskaja archeologija“, „Materialy i issledovanija po archeologii SSSR“ ir „Kratkije soobščeniija Instituta istorii materialnoj kultury“. Iš apibendrinančių darbų tebuvo išleista Vladislavo Raudonikio „Pervobytnoje obščestvo“ ir tokiu pat pavadinimu Piotro Jefimenkos knyga. Lietuvoje nebuvo net ir šių darbų. Juos gavau iš Leningrado archeologės Fridos Gurevič, su kuria buvau pažįstamas nuo 1946 m., kai ji su kita archeologe SSSR MA Materialinės kultūros istorijos instituto pasiūsta atvyko apsižvalgyti, ar kas nors Lietuvoje liko iš ankstesnių archeologų. Archeologijos pagrindų kurso vadovėliai Maskvoje išleisti tik 1947 ir 1954 m., o išsamnesnis vadovėlis „Archeologija SSSR“ – tik 1967 m. Archeologinės apibendrinančio

pobūdžio literatūros Sovietų Sąjungoje pagausėjo tik septintajame-aštuntajame dešimtmetyje. Pirmųjų Artiomo Arcichovskio vadovėlių VU biblioteka turėjo tik vieną egzempliorių, o Andrejaus Avdusino – jau 10. Paslapčia tekdavo pasinaudoti lenkų, vokiečių ir skandinavų archeologų: Włodzimierzo Antoniewicziaus, Maxo Eberto, Wilhelmo Gaertės, Carlo Engelio darbais ir latvių bei estų „buržuaziniais“ laikais išleista literatūra. Galima buvo naudotis tik esto Harrio Mooros darbais. Tai buvo savotiškas išsigelbėjimas. Pirmiausia reikėjo įsigyti sovietinį universiteto baigimo diplomą, nes vokiečių okupacijos metu išduoti VU baigimo diplomai buvo nepripažįstami. Tam reikėjo išlaikyti marksizmo-leninizmo egzaminą, parašyti diplominį darbą ir išlaikyti specialybės egzaminą. Laimė, kad universiteto vadovybė ir dekanatai į tai žiūrėjo labai liberaliai, užskaitė senus diplominius darbus, o į pačius egzaminus žiūrėjo pro pirštus. Iš archeologijos egzaminą teko laikyti pas prof. J. Baldžių ir prof. K. Jablonskį, kurie buvo valstybinės egzaminų komisijos nariai.

Darbą ap sunkino ta aplinkybė, kad to meto valdžios funkcionieriai apie archeologiją ar etnografiją neturėjo jokio supratimo. Jiems rūpėjo liaudies ūkio atstatymo klausimai ir tokie mokslai kaip archeologija sovietinei santvarkai buvo nereikalingi. Archeologijos ir etnografijos disciplinoms abejingi buvo ir to meto rektoriai. Visiems rūpėjo patikimi, savi žmonės. Kai archeologijos išlaikymo VU reikalu kreipiausi į rektorių prof. Z. Žemaitį, jis, išgirdęs, kad aš archeologas, tepasakė: „O, vadinasi, homo sapiens, žiūrėsime, žiūrėsime“. Teko rašyti daug aiškinamųjų raštų rektoriams, kad archeologai kraštui labai reikalingi. Visų šių žygių rezultatas buvo tas, kad archeologų ruošimas nebuvo sustabdytas.

Dirbti universitete nebuvo lengva. Be tiesioginio dėstytojo darbo, būtinai reikėjo turėti visuomenines pareigas, talkininkauti Vilniaus miesto atstatymo darbuose, dalyvauti rinkimų kampanijoje, įstaigų šefavimo darbe, priklausyti Politinių ir mokslinių žinių draugijai, skaityti paskaitas mieste ar provincijoje, propaguoti marksistinę istorijos dėstymą vidurinėse mokyklose, padėti organizuoti kolūkius, dirbti mokslinį darbą, dalyvauti respublikinėse ir sąjunginėse mokslinėse konferencijose, priklausyti profsąjungai ir turėti joje kokias nors pareigas ir daugelis kitų įpareigojimų. O jau posėdžių posėdžių! Jie vykdavo katedroje, dekanate, universitete... Kartą per metus, dažniausiai egzaminų sesijos metu, tuoj po Naujųjų metų buvo šaukiamas visų fakultetų dėstytojų bendras susirinkimas. Susirinkime rektorius darydavo pagrindinį pranešimą apie universiteto darbą, dekanai – apie dekanatų darbą, partinė organizacija – apie savo darbą ir t. t. Vieno tokio susirinkimo metu universiteto partinės organizacijos sekretorius doc. Ričardas Mironas davė pylos man ir prof. B. Dunduliui, kad mes kratomės visuomeninių įpareigojimų. Ypač daug pylos gavau už tai, kad atsisakiau būti rinkimų metu agitatoriumi ir šefuoti Marijampolio kaimo vidurinę mokyklą. Kritikos gavau net už tai, kad turiu automobilį ir pasistačiau namą. Po susirinkimo buvęs rektorius J. Bučas priėjo prie manęs ir pareiškė, kad per visą jo rektoriavimo laiką tokios kritikos jis nėra girdėjęs, ramino, kad jos neimčiau į galvą, nes esu vertinamas už gerą darbą. Aiškintis turėjau ir savo dekanate, ir rektoriui J. Kubiliui. Jis, išklauses mano paaiškinimą, kaip iš tikrųjų yra buvę, pareiškė:

„Esi kaltas, nereikėjo atsisakyti visuomeninių įpareigojimų, bet kas nežino Mirono elgesio...“ Jokių išvadų iš tos kritikos mano atžvilgiu nebuvo padaryta.

Į dėstytojo mokymo plane numatytų valandų krūvį įeidavo konsultacijos, recenzavimas, oponavimas, vadovavimas diplominiams darbams ir pan. Rodos, septintajame dešimtmetyje dėstytojams į krūvį buvo įskaitomas ir mokslinis darbas, jei jis buvo įtrauktas į katedros mokymo planus. Iš dėstytojų buvo reikalaujama, kad jie organizuotų mokslinius būrelius ir jiems vadovautų. Prie katedros veikė studentų archeologų mokslinis būrelis. Kasmet vykdavo mokslinių būrelių konferencijos, pranešimų tezės buvo spausdinamos atskirame leidinuke. Kelios studentų mokslinės konferencijos vykdavo sąjunginiu mastu Maskvoje, Kijeve ar Leningrade (dabar Peterburgas). Stengtasi, kad jose dalyvautų ir mūsų studentai archeologai. Jie gerai reprezentavo universitetą, visad sugrįždavo su pagyrimo lapais.

Gana nelengvas darbas universitete buvo jauniems dėstytojams. Patiems reikėdavo daug mokytis, gaudyti naujausią literatūrą, kurios visada trūkdavo. Dėstytojas turėjo sudaryti semestro eigoje jo dėstomos disciplinos programą ir vadinamąją kalendorinę programą, kurioje buvo nurodoma, kurią dieną kokia tema bus skaitoma. Tai vargindavo, nes ne visada buvo galima tiksliai apskaičiuoti valandas. 1982–1983 m. buvo reikalaujama nurodyti tiksliai skaitomos disciplinos valandų temas, trumpai tas temas išdėstyti ir nurodyti literatūrą. Tai buvo lazdos perlenkimas. Visa tai buvo daroma siekiant kontroliuoti dėstytoją, tikrinti jo ideologinį ir mokslinį lygį. Kontrolių būdavo daugiau negu reikėdavo. Būdavo svarstomos dėstomų disciplinų programos, kalendoriniai planai, egzaminų bilietai, parašyti straipsniai, monografijos ir kiti darbai. Paprastai dėstytojui nežinant dienos, kada tokie tikrintojai ateis, ateidavo dekanas, katedros vedėjas ir kuris nors katedros dėstytojas. Į mano paskaitas ateidavo katedros vedėjas, dažniausiai P. Dundulienė ir Stasys Lazutka. Vieną kartą paskaitas tikrino dekanas V. Leščius ir katedros vedėjas J. Dobrovolskas. Tikrintojai ateidavo ir paklausti, kaip dėstytojas egzaminuoja ir kaip tą egzaminą įvertina. Po to egzaminų sesijos rezultatai būdavo svarstomi katedros posėdyje ir dekanato Mokslinėje taryboje. Stalino laikais buvo praktikuojamas būdas, kai dėstytojo paskaitų kokybę turėjo teisę tikrinti net patys studentai. Galima įsivaizduoti, koks buvo tų tikrintojų lygis – juk kiekvienas dėstytojas žino truputį daugiau negu studentas. Tokie tikrinimai ir jų svarstymas buvo reikalingi partinei organizacijai, dekanatui, rektoratui. Iš to jie susidarydavo apie dėstytoją nuomonę: tinka jis dirbti dėstytoju ar ne. Ypač buvo stebimas dėstytojų ideologinis lygis. Lengviau būdavo tiems, kurie priklausė partinei organizacijai. Pvz., išėjus Josifo Stalino darbui kalbos mokslo klausimais, visi fakultetai ir katedros privalėjo suorganizuoti tam skirtas specialias konferencijas. Tokia konferencija visų fakultetų mokymo personalui buvo sušaukta ir universiteto mastu. Jai vadovavo rektorius. Visų specialybių dėstytojai buvo griežtai įpareigoti skaityti pranešimus, kurie vėliau buvo išspausdinti universiteto darbų tome. Lengviausiai tokius pranešimus buvo paruošti kalbininkams, istorikams, o sunku buvo medicinos, technikos ir chemijos fakultetams. Tokį pranešimą apie J. Stalino darbo svarbą ir reikšmę buvau įpareigotas paruošti ir aš. Pabandyk atsisakyti! Konferencijos metu ne vienas

dar iš prieškarinių laikų gerai pažįstamas darbuotojas su užuojauta manęs klausė: „Na ir ką tu pasakysi kaip archeologas?“ O kažką pasakyti reikėjo. Vienam senosios kartos ekonomistui konferencijos metu pašnibždėjau: „Kažin, jei Stalinas pasakytų, kad Ménu-lyje gyveno žmonės, mes irgi visi taip tvirtintume?“ Pašnekovas nusišypojo ir apsidairė, ar kas nenugirdo mano replikos. Įsigilinus į to meto mokslo lygį, jo pažangą, reikia pripažinti, kad tai buvo mokslo stagnacijos laikotarpis. Lingvistikoje, istorijos ir archeologijos moksluose vyravo Jano Maro teorijos, kur be vadinamųjų šuolių negalima buvo aiškinti net žmogaus evoliucijos. Mene ir architektūroje vyravo tik antikos elementai. Architektai jau nebežinojo, ką daryti be antikinių kolonų ar jų elementų. Po J. Stalino darbo kalbos mokslo klausimu kalbininkai, istorikai ir archeologai pasijuto laisviau.

Prie stagnacijos moksle prisidėjo ir draudimas naudotis užsienio šalių ir nepriklausomos Lietuvos literatūra. Pradžioje liepta išimti nepageidaujamą ar draudžiamą literatūrą, ji buvo perduodama specialiajam fondui, bet į šį fondą pakliuvusią literatūrą skaityti galėjo tik gavę bibliotekos direktoriaus ar rektorato leidimą, ir tai tik profesoriai ir docentai. Jei kam nors buvo siunčiamos išeivių lietuvių knygos, jos visos atsidurdavo specialiuose fonduose, adresatai jų negaudavo. Taip, pvz., atsidėkodamas už nusiųstą mano atspaudą apie emaliuotus dirbinius dr. Joachimas Werneris iš Bonos man siuntė savo išleistus darbus, kurių aš ir iki šiol nesu regėjęs, nors jo laiškas apie tai mane pasiekė. Šio atspaudu išsiuntimo į Boną istoriją verta prisiminti plačiau. Patį atspaudą iš „Vytauto Didžiojo muziejaus metraščio“ padaryti buvo leista, bet išsiųsti reikėjo per universiteto specialųjį skyrių. Tuomet ir sužinojau (jau septintajame dešimtmetyje) apie tai, kad šalia rektorius kabinetą yra rektorius padėjęs kabinetas, t. y. saugumo poskyris, kuris sekė visą universiteto gyvenimą. Rektorius padėjęjui turėjau palikti laišką J. Wernerui ir atspaudą, kuris vis dėlto buvo išsiųstas. Saugumui tarnavo ir kai kurie dėstytojai, aišku, ne savu noru, bei užverbuoti kiekvieno kurso studentai. Tačiau būta ir padorių žmonių, net ir partinių istorikų. Mane, pvz., vienas partinis įspėjo saugotis vieno katedros dėstytojo, kitas – laboranto (katedroje būta dviejų laborantų). Visą tą šiandien klaiku ir prisiminti.

Dėstant archeologijos pagrindus, buvo leidžiama šiek tiek paliesti ir Lietuvos archeologiją. Ypač buvo sunku istorikams ir istorijos mokytojams. Negalima buvo plačiau papasakoti apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir jos kunigaikščius. Tegalima buvo papasakoti apie Žalgirio kautynes ir paminėti jų laimėtoją Vytautą. Tačiau buvo būtina pabrėžti, kad jose dalyvavo rusai, iškelti jų vaidmenį šiame mūšyje. Lenkijos ir Lietuvos padalijimas XVIII a. gale turėjo būti aiškinamas kaip progresyvus dalykas, o ne tų valstybių likvidavimas. Turėjo būti akcentuojamos tautų draugystės idėjos, šlovinamas to meto laikotarpis, tvirtinama, kad visi atradimai buvo padaryti rusų mokslininkų ir išradėjų dėka, kad visur rusai pirmavo. Vieną kartą aš buvau stojančiųjų į universitetą istorikų egzaminų komisijoje. Egzaminavome dviese: aš ir prorektorė istorikė. Paklause, kur vyko Žalgirio kautynės, išgirdavome ir tokį atsakymą, kad „Vilniuje prie Gedimino kalno“ arba „prie Šiaulių“. Juokinga? Deja, taip buvo. Todėl negalima smerkti sovietinio laikotarpio dėstytojų, kad jie buvo ištikimi marksizmo-leninizmo sekėjai.

Čia neliečiu dėstytojų ir studentų tarpusavio santykių. Jų būta ir malonių, ir nemalonių. Su studentais stengiausi būti objektyvus. Nereikalaudavau, kad jie vestų užrašus (tokių dėstytojų buvo ne vienas), kad būtina lankyto mano paskaitas. Priešingai, dažnai atėjęs į auditoriją sakydavau, kad kas numato išeiti iš paskaitos jos metu, gali eiti tvarkyti savo reikalų... Santykiai su dėstytojais buvo visokie. Ypatingos draugystės nebuvo. Tai bendros sovietinio laikotarpio žmonių bendravimo priežastys, kad prirėikus nereikėtų atitinkamiems pareigūnams pasakyti, su kuo bendrauji, su kuo palaikai artimus ryšius ir panašiai. Nuo kai kurių dėstytojų esu nukentėjęs už tai, kad kartą atsisakiau dalyvauti rinkiminėje kampanijoje agitatoriumi ir dirbti šefavimo komisijoje drauge su vienu dabar garsiu LDDP veikėju.

Dabar, prisimindamas tuos laikus, stebiuosi, kaip galima buvo visa tai pakelti. Be abejo, nugalėjo jaunystė, entuziazmas ir noras kaip nors išlaikyti VU archeologijos mokslą, nes tuomet visiems buvo aišku, kad senoji Lietuvos istorija tebeguli po žeme.

Pirmaisiais pokario metais dauguma naujų dėstytojų neturėjo jokio mokslinio laipsnio. Daktaro arba profesoriaus, docento vardą turėjo tik nepriklausomos Lietuvos universitete dirbę žmonės. Pradžioje leido dirbti ir jiems. Dalis senųjų profesorių buvo laikomi nepatikimais, tad profesoriaus vardą turėjo iš naujo patvirtinti universiteto Mokslinė taryba ir Maskvos vyriausioji atestacinė komisija (toliau – VAK). Pvz., B. Dunduliui buvo nepripažintas prieš karą Paryžiaus universitete įgytas doktoratas. Todėl dauguma buvo skiriami tik dėstytojais arba vyresniaisiais dėstytojais. Nepriklausomos Lietuvos laikais šių pareigybių nebuvo. Buvo laborantai, vyresnieji laborantai, asistentai, vyresnieji asistentai, docentai, privatdocentai ir profesoriai. Iš dėstytojų buvo reikalaujama, kad jie dirbtų ne tik mokslinį darbą, bet ir skaitytų pranešimus mokslinėse konferencijose, kurių būdavo nemažai ir įvairių. Tai irgi buvo įskaitoma į dėstytojų kvalifikacijos vertinimą. Reikalaujama buvo, kad dėstytojai ruošytų kandidatines ir daktarines disertacijas, nes universitetui trūko mokslinius laipsnius turinčių dėstytojų. Neturintis mokslo laipsnio tik išimties tvarka galėjo užimti dekaną ar katedros vedėjo pareigas. Pirmaisiais pokario metais tokių reikalavimų griežtai nesilaikyta. Mokslinį darbą dirbti dėstytojai buvo ypač skatinami rektoriaujant J. Bučui ir J. Kubiliui. Nuo turimo mokslo laipsnio priklausė dėstytojo atlyginimas ir iš dalies darbo krūvis. Todėl po kelerių metų darbo VU buvo reikalaujama, kad dėstytojai įgytų mokslo kandidato, o paskui ir daktaro laipsnį. Kvalifikacijų kėlimui buvo skiriama daug dėmesio. Parašyti kandidatinę disertaciją nebuvo taip paprasta. Didelis pedagoginio ir visuomeninio darbo krūvis neleido greitai to padaryti. Be to, buvo didelis literatūros ar archyvinės medžiagos stygius. Užsienio šalių mokslininkų darbai buvo sunkiai prieinami. Pokario metais, prof. J. Puzinui pasitraukus į Vakarų, nebuvo nė vieno mokslinį vardą ar laipsnį turinčio archeologo. Archeologinės literatūros labai trūko ir rusų kalba. Įgyti kandidato mokslinį laipsnį galima buvo dviem būdais: įstoti į aspirantūrą arba ruošti individualiai, bet tam reikėdavo turėti mokslinį vadovą, kurį tvirtino katedra. Nebuvo lengvas ir gnyimas. Ne visos aukštosios mokyklos turėjo teisę teikti tos ar kitos mokslo šakos laipsnį. Universitetas ilgą laiką neturėjo teisės ginti kandidatines disertacijas iš archeologijos, o tik iš SSSR istori-

jos. Teisę ginti archeologijos kandidatinę disertaciją turėjo tik MA Mokslinė taryba. Atitinkamas kvalifikacijas turėjo turėti ir oponentai. Pirmas istorikas, 1948 m. apgynęs kandidato laipsnį universitete, buvo J. Jurginis. Pirmąją archeologijos mokslo kandidato disertaciją 1949 m. MA apsigyniau aš. Įgijus mokslo kandidato laipsnį ir norint gauti docento vardą reikėjo turėti keletą išspausdintų darbų iš disertacijos temos, kitaip Maskvos VAK vardo netvirtindavo. Straipsnio spausdinimas irgi buvo sudėtingas dalykas. Jų recenzavimas, svarstymas katedrose buvo būtinas. Čia dažnai padėdavo pažintys ir užimamos pareigos. Recenzijų reikalavo žurnalų redakcijos ir leidyklos. Archeologijos darbus recenzuodavo II archeologai, nes VU buvau vienintelis archeologas. Prof. P. Dundulienės darbus, kurių gausa ji galėjo pasigirti, recenzuodavo prof. S. Lazutka, kuris, nebūdamas etnografas, kartais nepastebėdavo mokslškai klaidingų teiginių. II etnografai VU etnografijos straipsnius recenzuodavo retai.

Pradžioje universitetas teturėjo leidinius „Universiteto žinios“ ir „Universiteto mokslo darbai“. Vėliau atskiri leidiniai atsirado kiekviename fakultete. Istorijos fakultetas nuo 1958 m. du kartus per metus leido žurnalą „Istorija“. Jame savo straipsnius galėjo spausdinti visų aukštųjų mokyklų istorikai. VU leidykla leisdavo ir monografijas. Jų išleisdavo ir valstybinės leidyklos. Straipsniai ir katedros dėstytojų mokslinis darbas būtinai turėjo būti įtrauktas į mokslinių darbų planą. Jei straipsnis ar kitas darbas būdavo įtrauktas į mokslinių darbų planą, autorius negalėdavo gauti jokio honoraro. Žurnalui „Istorija“ buvo sudaroma redakcinė kolegija. Jos pirmininku būdavo fakulteto dekanas, nariai įvairūs specialistai. Į redakcinę kolegiją įeidavo ir Pedagoginio instituto koks nors istorikas. Nemaža metų jos nariu teko būti ir man. Redakcinė kolegija nuspręsdavo, ar spausdinti, ar ne gautus straipsnius. Čia būta ir protekcionizmo.

Nuo pat pirmųjų pokario metų stojančiųjų į VU skaičius buvo gana didelis, o studentų priėmimas ribotas. Studentų skaičius priklausė ir nuo jų pareikalavimo. Pradžioje jis siekė vos 20–30 žmonių, septintajame dešimtmetyje 60 žmonių. Studijų metais studentų skaičius pasikeisdavo nežymiai. Vidurinę mokyklą baigęs asmuo arba tęsdavo mokslą aukštosiose mokyklose, arba buvo imamas į Sovietinę armiją. Įstoję į universitetą, studentai buvo atleidžiami nuo karinės prievolės. Tam tikslui universitete veikė karinė katedra, kurios užsiėmimų lankymas buvo privalomas. Ją baigęs studentas iškart gaudavo leitenanto laipsnį. Stodamas į universitetą absolventas turėdavo rašyti rektoriui prašymą, tuomet vadintą pareiškimu, kuriame turėjo nurodyti, kokią specialybę nori pasirinkti. Stojantieji studijuoti istoriją dažniausiai norėdavo studijuoti archeologiją, o tai labai stebino ir erzino VU vadovybę. Pradžioje studijos trukdavo 4 metus, vėliau buvo pridėti dar vieneri metai. Iš visų sovietinių Pabaltijo respublikų archeologai buvo ruošiami tik VU.

VU studijų planus gaudavo iš sąjunginės Aukštųjų mokyklų ministerijos Maskvoje. Juose būdavo nurodyta, kokios disciplinos kiekviename kurse privalomos. Pirmame ir antrame kursuose buvo dėstomi visiems istorikams privalomi dalykai, tokie kaip marksizmas-leninizmas, filosofijos įvadas, pedagogika ir psichologija, SSSR istorija ir kt. Pradedant trečiuoju kursu buvo skaitomi specialieji kursai. Privalomieji kursai buvo bendri visoje Sovietų Sąjungoje. Vietoje parenkami specialieji kursai buvo pradedami skaityti

nuo trečio kurso. Tuomet ir studentai galėjo pasirinkti specializaciją. Istorikai turėjo teisę pasirinkti SSSR istoriją, vidurinių amžių istoriją, archyvistiką, bibliotekininkystę, žurnalistiką, archeologiją arba etnografiją ir, suprantama, marksizmą-leninizmą. Katedrų vedėjai kovodavo dėl vadinamojo kontingento. Dauguma studentų rinkdavosi archeologiją arba etnografiją, o vėliau ir Lietuvos istoriją. Lemiamą žodį tardavo dekanas, tad dauguma studentų neturėjo galimybės studijuoti tai, ką jie norėjo. Specializacijos tarp savęs tyliai konkuruodavo dėl vieno ar kito studento pasirinkimo, mat jau po antro kurso buvo galima susidaryti nuomonę apie studentą: kuris stipresnis, kuris silpnesnis. Svarbus buvo studentų skaičius, nes nuo jo priklausė dėstytojų krūvis. O jis buvo nemažas. Profesoriumi užtekdavo 500 val. per metus, o dėstytojams reikėjo turėti 1200 val. krūvi, nors sveikas protas diktavo, kad turėtų būti atvirksčiai. Jaunam dėstytojui reikėjo daugiau laiko gerai pasiruošti paskaitai, tačiau nustatytos tvarkos niekas negalėdavo pakeisti.

Archeologams buvo skaitomi gana įvairūs kursai, ypač kito specialiųjų kursų pasirinkimas. Be archeologijos įvado, buvo skaitoma slavų-rusų archeologija, Pabaltijo archeologija, archeologinių tyrinėjimų metodai, Lietuvos archeologijos istorija, muziejninkystės pagrindai ir numizmatinė praktika. Mokymo planai kas 3–4 metai buvo keičiami, to ar kito dalyko dėstymas plečiamas ar siaurinamas, įvedamos naujos disciplinos, koreguojamas užsiėmimų valandų skaičius. Tai įnešdavo painiavos į studentų mokymo planus. Vieni studentai baigdavo pagal vieną, kiti pagal kitą planą. Pvz., kursas „Archeologijos įvadas“, vėliau – „Archeologijos pagrindai“, dar vėliau – „SSSR archeologija“ buvo privalomas visiems istorikams. Pradžioje kursui buvo skiriamos 4 savaitinės valandos, vėliau paliktos tik 3 savaitinės valandos, dėl ko dėstytojo krūvis sumažėdavo. Specialieji kursai kito priklausomai nuo dėstytojo. Pagrindiniai ir vieninteliai archeologijos dėstytojai pradžioje buvo R. Volkaitė-Kulikauskienė ir aš. Krūvis būdavo per didelis. Buvo leidžiama samdyti vadinamuosius valandininkus, kuriuos prikalbinti, kad jie skaitytų tą ar kitą kursą, nebuvo lengva, nes už akademinę valandą valandininkui buvo mokama tik po du rublius. Materialiai tai neapsimokėjo. Samdomi valandininkai atitinkamus kursus skaitydavo pagal pasiūlytus ar jų pačių pageidaujamus kursus. Antai nuo 1955 iki 1962 m. aš kaip valandininkas skaičiau Lietuvos archeologijos kursą arba Pabaltijo archeologiją ir gavau valandų už vadovavimą muziejinei praktikai. Po 1962 m. archeologinių tyrinėjimų metodus skaitė R. Volkaitė-Kulikauskienė. Lietuvos archeologinių tyrinėjimų istoriją kurį laiką skaitė Adolfas Tautavičius, akmenis amžiaus archeologiją – R. Jablonskytė-Rimantienė, miestų ir pilių tyrinėjimų istoriją arba vien piliakalnių tyrinėjimų istoriją – Vytautas Daugudis, numizmatiką – Zenonas Dukša. Studentai archeologai pasirinkdavo temas diplominiams darbams dažniausiai iš tų objektų tyrinėjimų, kuriuose jie dalyvaudavo, arba iš tyrinėjimų istorijos, archeologinių dirbinių analizės, pvz., „Emaliuoti dirbiniai Lietuvoje“ (Arūnas Baublys) ar „Eustacho Tiškevičiaus darbai“ (Eugenijus Svetikas).

Baigę studijas, jie buvo įdarbinami. Archeologijos ir etnografijos specialybės studentai buvo įdarbinami Respublikos muziejuose, MA institutuose, Kultūros ministerijoje arba skiriami į vidurines mokyklas istorijos mokytojais. Į muziejus ir į provinciją baigę

patekdavo neįsidarbinę Vilniuje. Į kraštotyros muziejus jaunieji specialistai ėjo nenoriai, nes muziejaus darbuotojų atlyginimai buvo labai nedideli, vos 500–600 rublių. Kai kurie diplomantai buvo skiriami net į armijos dalinius ar saugumą. Studentus skirstydavo speciali universiteto komisija, kurios pirmininkas būdavo prorektorius mokslo reikalams. Be abejo, būdavo neapsieinama ir be pažinčių bei protekcijų, ypač norintiems įsidarbinti Vilniuje. Vyresniųjų kursų studentai dažnai dar prieš baigdami įsidarbindavo kurioje nors įstaigoje Vilniuje. Iki ketvirto kurso tai daryti buvo draudžiama. Tose pačiose įstaigose jie ir likdavo gavę diplomą. Įstaigos, kuriose jie įsidarbindavo būdami 4 ar 5 kurse, pačios kreipdavosi į universiteto vadovybę, prašydamos tą ar kitą diplomantą skirti jų įstaigai. Nepaisant to, kokią specializaciją studentas buvo pasirinkęs, diplome jiems visiems įrašydavo „istorikas“ arba „istorijos mokytojas“.

Be stacionare esančių studentų, fakultetas turėjo neakivaizdinį skyrių. Jame specializacijų nebuvo, buvo bendras mokslo planas, jiems nebuvo praktinių valandų. Prorektoriumi mokslo ir mokymo reikalams esant K. Mitropolskiui, apie 1952–1954 m. fakultetams buvo liepta sudaryti atskiras grupes rusams ir skaityti paskaitas rusiškai, bet šis jo patvarkymas greitai buvo nustotas vykdyti. Studentai neakivaizdininkai diplominius darbus galėdavo rašyti įvairia tematika. Man, pvz., tekdavo vadovauti mokyklų muziejų istorijos ir kitokioms nearcheologinėms temoms. Neakivaizdinį skyrių lankydavo mokytojai, partiniai darbuotojai, muziejininkai ar net kariškiai. Iš baigusių universitetą neakivaizdiniu būdu buvo ir žinomų istorikų: J. Jurginis, Stasė Jurginienė, Edvardas Gudavičius. Mes neakivaizdininkams padėdavome parašyti diplominius darbus, liberaliau praleisdavome ir per egzaminus, ypač mokytojus.

Mokymo planuose visiems pirmą kursą baigusiems istorikams buvo privaloma archeologinė ir etnografinė praktika. Po ketvirto kurso visiems istorikams buvo privaloma muziejinė praktika, archeologams – priešdiplomatinė archeologinė praktika. Vėliau istorikams įvesta archyvinė praktika. Plačiau paliesiu tik archeologines praktikas.

Baigę pirmą kursą, visi istorikai turėjo atlikti vieno mėnesio archeologinę praktiką. Jai buvo skiriamas visas liepos mėnuo. Praktika vykdavo kasinėjant kokį nors archeologinį paminklą. Studentams istorikams archeologinė praktika buvo reikalinga todėl, kad baigę universitetą turėtų supratimą apie archeologinius kasinėjimus ir būdami istorijos mokytojais ar muziejų darbuotojais galėtų reikalui esant atlikti jų apylinkėje ardomų ar žalojamų archeologinių paminklų skubius archeologinius tyrinėjimus, taip išgelbėdami paminklą nuo sunaikinimo. Studentų į archeologinę praktiką netrūkdavo, būdavo net savotiškas konkursas. Pirmiausia būdavo priimami archeologijos specialybės studentai. Prašydavosi ir pašalinių archeologijos mylėtojų. Jų galėdavome priimti tik tiek, kiek leido lėšos. Archeologai diplomantai paprastai vykdavo toliau tęsti vasarą pradėtus archeologinius kasinėjimus, kur būdavo atliekama eilinė archeologinė praktika. Tik iš jų buvo reikalaujama daugiau negu iš baigusių pirmą kursą. Paaiškėjus, kad yra didelių sunkumų praktikos vietoje studentus apgyvendinti ir maitinti, istorikai buvo dalijami į dvi grupes po dvi savaites kiekvienai grupei. Viena grupė vykdavo į etnografinę praktiką, kita į archeologinę. Po to grupės apsikeisdavo. Tai palengvindavo darbą.

Ruošiantis praktikai, iš universiteto Ūkio skyriaus reikėdavo gauti jai reikalingų priemonių. Archeologams reikėdavo kastuvų, gairelių, matuoklių, rašomojo, vyniojamojo, milimetrinio popieriaus, vatmano, sąsiuvinių, maišelių, dėžučių dirbiniams pakuoti ir kitokių smulkmenų. Taip pat būdavo reikalinga gauti avansu pinigų, komandiruotės pažymėjimus. Sunkoka būdavo gauti reikalingą skaičių neštuvų, patalynės ir pinigų avansu. Pastarųjų buhalterijoje reikėdavo tiesiog maldauti, nes birželio mėnesį baigdavosi finansinis pusmetis ir buhalterija turėdavo už jį atsiskaityti, o kitam pusmečiui lėšos buvo skiriamos tik nuo liepos mėn. pradžios, o praktika turėdavo prasidėti nuo liepos 1 d. Liepos mėn. labai sunku būdavo gauti iš Ūkio skyriaus čiužinių, pagalvių ir baltos patalynės, nes liepą paprastai vykdavo įvairios dainų šventės, ir VU būdavo įpareigojamas festivalių dalyvius apgyvendinti studentų bendrabučiuose, tad Ūkio skyrius atsisakydavo jų duoti. Ne kartą tuo reikalu tekdavo prašyti ir rektorato pagalbos, ir tik tada pavykdavo viską gauti. Iš MA II Archeologijos skyriaus reikėjo gauti atviru lapu vadinamą leidimą, jį užregistruoti Kultūros ministerijos Paminklosaugos skyriuje. Šį atvirą lapą atvykus į kasinėjimų vietą reikėdavo užregistruoti rajono Vykdomajame komitete, apylinkėje ar vietiniame kolūkyje. Vykstant į archeologinę praktiką, susikaupdavo nemažai inventoriaus, kurį reikėdavo nuvežti į vietą. Žmonės galėjo vykti ir traukiniu arba autobusu, bet dažniausiai universitetas tam reikalui išskirdavo sunkvežimį. Kad jį gautum, prieš metus reikėdavo paduoti paraišką, nurodant praktikos vietą ir laiką. Po ekspedicijos viską reikėdavo parvežti atgal.

Nemalonumų archeologai turėjo ir skirstant praktikai skirtas lėšas. Buhalterija žinojo, kad žemės kasimo darbams archeologams buvo reikalingi pinigai samdomiems darbininkams, dailininkams braižytojams ir kitam moksliniam personalui apmokėti. Tam kiekvienais metais išskirdavo 2000 rb, kuriuos archeologai ir panaudodavo. Tuo labai nepatenkinta buvo etnografė P. Dundulienė, kuri grynųjų pinigų negaudavo ir kiekvienais metais dėl to keldavo triukšmą. Vėliau šį reikalą sutvarkėm, buhalterija archeologams ir etnografams atskirai skirdavo lėšų. Tai padarė galą nesantaikai ir nervų tąsui. Reikėdavo palaikyti gerus santykius su universiteto buhalterija, ką man pavykdavo pasiekti. Vienu metu VU vyriausiuoju buhalteriu buvo man pažįstamas Bagdzevičius, su kuriuo prieš 1962 m. kartu dirbau II. Jis jau iš instituto turėjo supratimą, kas būtina archeologams vykstant į kasinėjimus, ir universitete visados padėdavo. Labai archeologams buvo palankus ir VU vyriausiojo buhalterio pavaduotojas Gerasimovas, per kurio rankas ėjo mūsų finansinis atsiskaitymas grįžus iš ekspedicijos. Jiems, taip pat vyr. buhalteriu Akromui už tai esu dėkingas.

Nors buvo kai kurių sunkumų, bet katedra sugebėjo įsigyti reikalingų ekspedicijai priemonių minimumą, bet dėl to pakliuvau į rektoriaus nemalonę. Septintajame dešimtmetyje jau buvo galima nusipirkti būtinų fotoaparatus ir kitų fiksavimui reikalingų priemonių. Iki to laiko VU padėtis buvo nepavydėtina. Vieną semestrą buvo sušaukti viso universiteto fakultetų dekanai ir katedrų vedėjai. Jie turėjo rektoratui pranešti apie mokslo priemonių reikalingumą. Susirinkime savo reikalavimus išdėstė chemikai, fizikai, medikai, istorikai ir kt. Tuo metu iš vaizdo fiksavimo ir demonstravimo aparatūros pasirodė

kai kurių naujų dalykų, kaip fotoaparatai „Zorkij“, plačiakampiai objektyvai ir teleobjektyvai, kurie archeologams buvo būtini. Skaidrėms rodyti pasirodė čekiški distancinio valdymo aparatukai. Iki tol katedra turėjo tik vienintelį fotoaparata „Kijev“ ir du sugedusius epidiaskopus. Svarstant paaiškėjo, kad visiems labai trūksta reikalingų priemonių. Prof. Z. Žemaitis pareiškė, kad turimi epidiaskopai paseno ir reikia naujos technikos. Aš po jo pasakiau, kad katedra neturi ir tokių, tik sugedusius, kurių jau negalima pataisyti, o archeologija be iliustracijų yra tik fantastikos mokslas, būtina rodyti dirbinius, planus, žemėlapius ir t. t. Iliustracijas studentams tenka rodyti iš knygų, o tų katedroje irgi nebuvo, reikėjo atsinešti iš savo rinkinių. Prorektorius Bronius Sudavičius man tuoj replikavo, kad aš turiu eiti pasimokyti iš geografo Česlovo Kudabos, kaip įsigyti reikalingos aparatūros. Aš atsakiau, kad universitete yra Ūkio skyrius, kuris kiekvieną rudenį reikalauja duoti paraiškas, ko kam reikia, ir katedra sąžiningai savo paraiškas įteikia, tačiau jau keleri metai kai mes iš Ūkio skyriaus nieko nesame gavę. Tuomet įsikišo rektorius J. Kubilius pareiškdamas, kad Ūkio skyrius tam nėra pajėgus. Aš rektoriui atsakiau, kad „man asmeniškai iš Ūkio skyriaus nieko nereikia, to, ką aš prašau, būtina katedrai“. Po kurio laiko buvau iškvietas pas rektorių, ir po gana nemalonaus pokalbio rektorius išskyrė katedrai 1000 rb fotopriemonėms įsigyti. Išskirt išskyrė, bet įsigyti tas priemonės nebuvo lengva. Aparatūrai reikėjo gauti vadinamąjį limitą. Fotoprekių parduotuvė tuomet buvo Kapsuko (dabar Jogailos) gatvėje. Nuėjau pas vedėją ir išdėsciau katedros poreikius. Vedėja tik pareiškė, kad neturint pervedimui limito galima pirkti tik už grynus rublius. Po ilgesnio pokalbio ji pagaliau pažadėjo išduoti prekes, bet pareikalavo padėti jos dukrai tą rudenį įstoti į universitetą. Ką gi, teko eiti pas prof. B. Sudavičių prašyti paramos, ir tai man pavyko. Po mūsų vaikščiojimų pagaliau įsigijome 2 „Zorkij“ aparatus ir reikalingus objektyvus, skaidrėms rodyti aparatuką bei 16 mm filmavimo aparatą. Tai jau buvo didelis laimėjimas. Aparatūra pasidalijome su etnografais ir ekspedicijose jau geriau vykdėme fiksavimo darbus. Prorektorius savo pažadą irgi ištesėjo... Vėliau įsigijome teodolitą, kalkuliatorių ir kt. reikmenis. Tyrinėjant Nemenčinės piliakalnį, kad paprastas objektyvas apimtų visą tiriamą jo plotą, buvome įsigiję net 2 m aukščio kopėčias.

Vykdami į ekspediciją, ir studentai, ir personalas gaudavome komandiruotės pažymėjimus. Rektoriaus įsakymu būdavo patvirtinama ekspedicijos sudėtis: vadovas, laborantas, dailininkas braižytojas ir kt. Įsakyme buvo nurodoma ekspedicijos vieta, laiko trukmė ir kiek lėšų skiriama ekspedicijai. Kadangi kasinėjant tą ar kitą objektą tekdavo patiems samdyti darbininkus, įsakyme buvo nurodoma, kiek jų galima samdyti ir kiek mokėti už 8 val. darbo dieną. Jeigu universitetas neduodavo transporto, būdavo apmokamos kelionės išlaidos. Darbininkams buvo leidžiama mokėti tik po 2 rb dienai. Dažniausiai tokiais padiniais darbininkais būdavo patys studentai, kurie iš universiteto buhalterijos už dalyvavimą praktikoje gaudavo tik 0,5 rb per dieną. Apiforminti studentus darbininkais būdavo gana painu, nes juos samdyti galima buvo tik po darbo valandų. Čia reikėdavo prasilenkti su įvairiais biurokratiniais reikalavimais. Maždaug po 1955 m. buvo galima samdyti padinius darbininkus gavus iš vietos valdžios įstaigos pažymėjimą, kuriame būdavo nurodoma, kiek tame rajone leidžiama jiems mokėti. Tai palengvindavo

gauti padienių darbininkų, kurių liepą ne visur lengvai buvo galima surasti. Dažnai darbininkais samdydavome vietinius moksleivius. Universiteto buhalterija gerai žinodavo apie apeinamus įstatymus, bet į tai žiūrėdavo tolerantiškai. Atvykus į vietą ir išvykstant buvo būtina vietos apylinkės ar rajono įstaigoje pažymėti komandiruotes.

Esant didesniai studentų istorikų skaičiui, juos archeologinės praktikos metu buvo sunku apgyvendinti ir maitinti, ypač tuomet, kai maisto prekių pirkimas parduotuvėse buvo ribojamas. Tuo reikalu jau kovo mėnesį raštu nurodžius darbo vietą ir trukmę kreipdavomės į rajono Vykdomąjį komitetą, kad jis nurodytų, kur ekspedicijos dalyviai galės apsisototi ir maitintis. Dažniausiai apgyvendindavo mokyklų patalpose arba kolūkių kontorose, kur tokios būdavo. Su apgyvendinimu būdavo didelių sunkumų, kai arti nebuvo mokyklų ar jų internatų. Retai, bet tekdavo daliai studentų apsigyventi palapinėse ar vaikščioti į darbą 2–4 km. Gerai, jei arti būdavo kokia nors valgykla. Pvz., kasinėjant Rusokų pilkapius, studentai gyveno palapinėje ir patys gaminosi maistą kaip kas išmanė. Kasinėjant Vilkiautinio pilkapius, studentai buvo apgyvendinti Liškiavos vidurinėje mokykloje ir vaikščiojo į darbą 4 km, o maistą gamino samdyta vietinė moteris. Kada įgijome didesnę patirtį, maistą gamindavomės patys. Aštuntajame dešimtmetyje universiteto vadovybė ir buhalterija leido įsigyti kelis statybininkų vagonėlius, kuriuos gamino prie Panevėžio, Liūdynėje, buvusi įmonė. Juos įsigijus, apsigyvenimo problemų nebeliko. Tai buvo didelis laimėjimas. Pirmaisiais pokario metais būta sunkumų apsirūpinant maistu. Buvo tokių metų, kad būdavo labai sunku gauti duonos, mėsos, pieno. Dar iki 1980 m. maisto pirkimo kiekis būdavo ribojamas, ypač sunku būdavo gauti didesni kiekį miltų, mėsos ir kruopų. Įgiję patirties, prieš išvykdam į ekspediciją raštu su rektorius ar dekanu parašu kreipdavomės į maisto prekybos organizacijas su prašymu mėnesiui skirti tų ar kitų būtinų maisto produktų tokiam ir tokiam asmenų skaičiui. Vilniaus maisto prekybos įstaigos mūsų prašymą patenkindavo, pasiūsdamos į kokią nors parduotuvę. Dažniausiai mus aprūpindavo „Sakalo“ parduotuvė, buvusi šalia kino teatro „Lietuva“. Ypač gera būdavo jos tiekiamą mėsa. Nusivežus maisto produktus į darbo vietą, maisto gamybai kiekvieną dieną būdavo išskiriami du studentai: mergina ir vaikinai arba dvi merginos. Pienu ir bulvėmis aprūpindavo vietiniai kolūkiai, tačiau ne visur kolūkio pirmininkai būdavo palankūs. Kur arti būdavo valgyklos, maitindavomės valgyklose. Migonyse, Punioje, Kernavėje ir kitur maistą gamindavomės patys. Kasinėjant Narkūnų piliakalnį netoli Utenos, studentai maitinosi netoli kasinėjimų vietos esančios gamyklos „Krosnis“ darbininkų valgykloje. Čia vietinio kolūkio pirmininkė Statulevičiūtė atsisakė aprūpinti studentus pienu ir apskritai ekspedicijos dalyvių atžvilgiu buvo nusiteikusi nedraugiškai, neleido net pasisamdyti kolūkietį su arkliau, kad padėtų užpilti ištyrinėtą plotą. 1952–1954 m. tyrinėjant Nemenčinės piliakalnį, būta nesusipratimų su vietiniais gyventojais lenkais. Buvo ir labai palankių ekspedicijos dalyviams kolūkio pirmininkų. Iš tokių norėtusi paminėti Varnupių kolūkio pirmininką. Studentus ir personalą jis apgyvendino gana erdvioje, naujai pastatytoje kolūkio kontoroje, pietums kasdieną išskirdavo sunkvežimį ir vežiodavo į Daukšius. Pusryčius ir vakarienę gamindavomės pas vieną vietinį gyventoją, kuris, nepaisant suvalkietiško „skūpumo“, studentams

veltui duodavo pieno, bulvių ir kitų maisto produktų. Buvome nustebinti, kad baigus darbus visi buvome pakviesti pas kolūkio pirmininką, kuris surengė šaunias išleistuves su šaltais ir karštais užkandžiais, kava su pyragais ir konjaku. Labai palankus buvo Kernavės kolūkio pirmininkas ir jo pavaduotojas. Šeštojo dešimtmečio pirmoje pusėje universiteto visuomeninės organizacijos įpareigodavo ekspedicijos dalyvius padėti kolūkiams doroti šieną ir kitą derlių, skaityti paskaitas, ką mes ir darėme Nemenčinėje, Migonyse ir kt.

Vietiniai gyventojai noriai papasakodavo, ką apie paminklą yra girdėję, ką pasakojo jų senoliai, ką rasdavo ir t. t. Tokių lankytojų pasakojimai neretai padėdavo išaiškinti naują, iki tol nežinomą archeologinį senkapį ar pilkapyną. Taip buvo surasti Pučkalaukio pilkapiai prie Nemenčinės, senkapis prie Narkūnų piliakalnio, Kernavės pilkapiai ir kt.

Kasinėjimus lankydavo ne tik pavieniai asmenys, bet ir moksleivių ar kitokios grupės. Tyrinėjami Nemenčinės piliakalnį 1952–1954 m., sulaukdavome labai daug lankytojų, tarp jų beveik visų II istorikų, kaip prof. J. Žiugžda, jo pavaduotojas G. Koniuchovas, prof. Povilas Pakarklis, prof. K. Jablonskis, J. Jurginis, Vytautas Merkys ir kt., archeologas P. Tarasenka, net vienas Maskvos istorijos instituto bendradarbis. Kartą Nemenčinės piliakalnio kasinėjimus aplankė Latvijos TSR MA darbuotoja Elvyra Šnuorė su dukra, VU prorektorius mokslo reikalams K. Mitropolskis su šeima ir kt. Tyrinėjant Narkūnų piliakalnį prie Utenos, jo neaplankė nė vienas Utenos vidurinių mokyklų mokytojas, tarp kurių būta ir VU auklėtinių. Ypač gausiai buvo lankomi Kernavės piliakalnių tyrinėjimai. Tyrinėjant Mindaugo Sosto piliakalnį, jį aplankė rajono kolūkių pirmininkai, susirinkę Kernavėje į rajono kolūkių pirmininkų susirinkimą. 1980 ar 1982 m. Kernavės piliakalnio kasinėjimus aplankė keliolika Vokietijos Demokratinės Respublikos vyskupų, kurie tuomet su vizitu lankėsi Lietuvoje. Laukdami žymesnių lankytojų, mes, jeigu tai žinodavome iš anksto, pačiame piliakalnyje suruošdavome tyrinėjimų metu rastų dirbinių parodėlę, plačiai paaiškindavome tyrinėjimų tikslą ir reikšmę. Parodos vietiniams gyventojams buvo rengiamos ir kitose vietovėse: Liškiavoje tyrinėjant Vilkiautinio pilkapius, Kaukuose, Punos vidurinėje mokykloje ir kt. Baigdami darbus, ekspedicijos vietoje suruošdavome kasinėjimų metu rastų dirbinių parodas-konferencijas, kuriose vietiniai gyventojai galėjo susipažinti su mūsų darbu. Didesnės parodos buvo suorganizuotos kasinėjant Punos, Nemenčinės, Kaukų-Obelytės, Varnupių, Kernavės paminklus. Tuo prisidėdavome prie archeologijos populiarinimo. Vietos gyventojai tokias parodas mielai lankydavo, ir kitais metais į tą pačią vietą atvykus tęsti pradėtus kasinėjimus, būdavo paslaugesni ir palankesni, nes suprasdavo ir vertindavo mūsų darbą.

1954 m. baigus tyrinėti Nemenčinės piliakalnį, gausi radinių paroda su pranešimais buvo suorganizuota Nemenčinės kultūros namuose. Konferencijos metu čia įvyko nesusipratimas. Piliakalnio kaimo gyventojas Jarmalovičius girtas atėjo į vykstančią konferenciją ir ėmė replikuoti bei rėkauti antisovietinius šūksnius, už ką vietos milicijos pareigūnų buvo suimtas ir išvestas iš salės. Už tai jis dviem savaitėms buvo pasodintas į milicijos areštinę. Tokių incidentų daugiau niekur nepasitaikė. Tyrinėjant Kernavės Mindaugo Sosto piliakalnį, kai kurie Širvintų rajono darbuotojai bandė mums nuo vagonėlių

atjungti elektrą ar net sutrukdyti studentų apgyvendinimą, o kai kurie patriotai architektai ir restauratoriai kėlė nepagrįstus kaltinimus archeologams, kad pradėjus kasinėjimus nuslinko piliakalnio rytinis šlaitas. Faktiškai tik šlaitui nuslinkus 1979 m. kovo mėn. pavasario atlydžio metu ir buvome priversti vykdyti čia kasinėjimus. Toks konfliktas ir skleidžiamas melas tęsėsi kurį laiką. Panašiai archeologai buvo kaltinami Punios piliakalnio tyrinėjimų metu, tik čia triukšmą kėlė ir kaltinimais svaidėsi gamtosaugininkai.

Ekspedicijų metu personalui teko patirti nemalonumų ir iš studentų. Atvykus į ekspediciją, prieš pradėdant kasinėjimus studentams būdavo išsamiai paaiškinama apie numatomo tyrinėti paminklo svarbą, primenama, kaip jie privalo elgtis, kad nežemintų studento vardo ir nepadarytų gėdos universitetui. Buvo uždrausta vartoti alkoholį, liepiama laikytis būtinų dorovės principų, sugyventi su vietiniais gyventojais ir neužgaulinti jų tautinių ambicijų. Ypač tai buvo aktualu Nemenčinės, Trakų, Kernavės ir Šalčininkų apylinkėse, kurių gyventojai laikė save lenkais. Būta ir kitų nesklandumų. Didžiausias konfliktas yra kilęs tyrinėjant Narkūnų piliakalnį. Suderinus su vietos valdžia, studentai čia buvo apgyvendinti vienos Utenos vidurinės mokyklos internate-bendrabutyje. Vadovai gyveno vagonėlyje prie piliakalnio ir studentų laisvalaikio po darbo valandų kontroliuoti negalėjo. Kartą į kasinėjimus atvyko Utenos rajono partinės organizacijos ir Vykdomojo komiteto atstovai. Iš pradžių jie nieko nesakė, tačiau liepė kartu vykti į Uteną pažiūrėti, kaip atrodo bendrabučio, kuriame gyveno studentai istorikai, patalpos. Man buvo gėda, ką ten išvydau. Lovos neklotos, primėtyta butelių nuo alkoholinių gėrimų, pilnos grindys įvairių popiergalių, nuorūkų, sampilai privemti... Vietinės valdžios atstovai pagrasino apie tai pranešią universiteto rektoriui. Atsiprašinėjau jų kaip mokėjau, žadėjau išaiškinti linksmybių organizatorius ir pašalinti juos iš praktikos. Grįžęs sukviečiau susirinkimą, paaiškinau viską studentams ir prašiau išduoti linksmybių iniciatorius. Studentų praktikoje tuomet buvo didelių ponų vaikų: prorektorius dukra, Klaipėdos vykdomojo komiteto pirmininko sūnus, vieno universiteto dėstytojo istoriko sūnus ir dar keletas šiandien žinomų asmenų. Visi tylėjo, demonstravo solidarumą. Kelis kartus pakartojęs prašymą pareiškiau, kad praktika nutraukiama, visi gali važiuoti į namus ir negaus įskaitos, kuri buvo privaloma. Pamatę, kad tai ne juokai, studentai prisipažino padarę blogai ir žadėjo pasitaisyti. Po ilgio pokalbio nusprendėm, kad studentų delegacija nuvyks į partijos Utenos rajono komitetą bei Švietimo skyrių ir atsiprašys. Pasakiau, jei jie dovanos, aš irgi nedarysiu jokių išvadų. Labiausiai visi bijojome, kad apie tai nesužinotų universiteto vadovybė. Delegacija grįžo gavusi atleidimą. Ji pasižadėjo viską sutvarkyti, bendrabutį išvalyti ir nemėtyti tuščių butelių pro langus, kuo ypač skundėsi Utenos gyventojai. Pats nuvykau į vietos Švietimo skyrių pas jo vadovą Ribakovą sužinoti, ar tai tiesa, kad jiems atleista. Gavęs teigiamą atsakymą, darbą tęsėm toliau. Apie šį incidentą gali papasakoti žinomas šių dienų universitete dirbantis istorikas ir vienas Užsienio reikalų ministerijos darbuotojas (pavardžių neminėsiu).

Mažesnių nesusipratimų būta tyrinėjant Maišiagalos piliakalnį, Kernavės ir Obelytės piliakalnius. Gavęs tokias pamokas, studentų tiesiog maldaudavau, kad pakentėtų tas dvi savaites ir nežemintų studento vardo. Tyrinėjant Kernavės piliakalnį, vieną istori-

ką, nors prieš tai visi buvo įspėti, teko pašalinti iš praktikos ir nepasirašyti įskaitos. Parduotuvių darbuotojai buvo prašomi neparduoti studentams alkoholinių gėrimų, bet jie jų vis tiek gaudavo. Taip buvo Kaukuose ir Kernavėje. Tačiau dauguma grupių paklausydavo prašymų bei įspėjimų ir laikydavosi padoriai.

Praktiką baigus, jos vadovai turėdavo parašyti katedros vedėjui išsamią ataskaitą. Popierizmo grįžus iš ekspedicijos būdavo daug. Kiekvieną kartą tekdavo paruošti algalapius, komandiruotes ir darbo ataskaitą. Rastą medžiagą reikėdavo perduoti muziejams, parašyti plačią ataskaitą, vadinamą dienoraščiu. Turėdavome perduoti padarytus planus ir negatyvus. Ataskaitas recenzuodavo II archeologai. Ataskaita-dienoraštis, planai ir fotonegatyvai dažniausiai būdavo perduodami II. Kartais juos palikdavome katedroje, kai tam septintame dešimtmetyje susidarė sąlygos. Jeigu paminklas, kaip, pvz., Nemenčinės ar Narkūnų piliakalniai, buvo tyrinėjamas kelerius metus, susidarydavo problema palikti nebaigtą tyrinėti dalį žiemai iki kitos vasaros. Ją bandėme uždengti toliu ir kiek užpilti žemėmis, bet aplinkiniai vaikėzai tokį uždengimą apardydavo, o Narkūnuose grupė Utenos moksleivių net bandė tęsti kasinėjimus, ieškodama dirbinių. Aš su Aleksiejum Luchtanu kaip tik tą dieną netikėtai atvykau į Narkūnus. Juos sučiupome kasinėjančius, nuvežėme į mokyklą ir perdavėm vadovybei, o jų turėtus įrankius ir rastą keramiką konfiskavome. Vėliau VU buhalterija nekasinėjimų sezonui paliktam nebaigtam tyrinėti paminklui saugoti leido samdyti vietinį gyventoją, sudarius su juo atitinkamą sutartį.

Paskutiniame kurse studentai istorikai privalėjo atlikti muziejinę ir archyvinę praktiką. Ilgą laiką muziejinei praktikai teko vadovauti man, tik apie 1982–1983 m. jai pradėjo vadovauti katedros laborantė Violeta Strakšytė-Vasiliauskienė. Archyvinei praktikai pradžioje vadovavo doc. Sigitas Jegelevičius, vėliau – antroji katedros laborantė Aldona Vasiliauskienė. Kadangi studentams istorikams buvo skaitomas muziejininkystės pagrindų kursas, tai praktiškai likdavo tik susipažinti su muziejų darbu lankant įvairius Vilniaus muziejus. Kai kada vykdavome į Trakų istorijos ir Kauno valstybinį istorijos muziejų. Su muziejų darbu Trakuose supažindindavo muziejaus direktorė archeologė Irena Misiūnienė, Kaune – direktoriaus pavaduotoja archeologė Kazė Gabriūnaitė, kuri 1949 m. pirmoji baigė archeologijos specialybės kursą. Vilniuje pirmiausia vykdavome į Dailės muziejų. Pradžioje, keletą metų iš eilės, su muziejaus darbu supažindindavo pats muziejaus direktorius dailininkas Pranas Gudynas, vėliau direktoriaus pavaduotojas Romualdas Budrys. Jie papasakodavo muziejaus istoriją, parodydavo skyrius, fondus, rūsius, kuriuose buvo laikoma lenkų laikais vykdytų Gedimino kalno kasinėjimų medžiaga, garsaus Jono Vilčinskio albumo akmenys, atgabenti iš Paryžiaus. Vėliau skyrių vedėjai supažindindavo su savo skyrių darbu, ekspozicija, kartotekomis, inventorių knygomis, fondais arba saugykloomis. Katedroje įsikūrus Paveikslų galerijai ir įsteigus Liaudies meno muziejų, lankydavome ir juos. Studentams, norintiems sužinoti muziejinio darbo specifiką, tokiu būdu gautų žinių pakakdavo. Ypač studentai mėgo lankyti Istorijos-etnografijos bei kitų muziejų fonduose, kurių paprastas muziejaus lankytojas nemato. Po muziejinės praktikos, kuri baigdavosi įskaita, studentai istorikai jau turėdavo supratimą

apie didžiulius muziejų turtus, kauptus dešimtmečiais ir šimtmečiais. Jie jau nebijojo gavę diplomą dirbti muziejuose. Aišku, baidė tik nedideli muziejininkų atlyginimai.

Turėjau nemažą muziejinio darbo patirtį. Muziejuose daugiausia dėmesio kreipdavau ne į pačius eksponatus, bet į muziejaus ekspozicijų sales, jų apšvietimą, eksponavimui naudojamus standus, vitrinas, etiketes, aiškinamuosius tekstus, grindis ir t. t. Buvau plačiai susipažinęs su Latvijos, Estijos, Leningrado, Maskvos, Minsko, Gardino, Veimaro, Varšuvos, Kairo, Atėnų, Olimpijos, Delfų muziejais, ir visą, ką pastebėdavau nauja, perduodavau studentams muziejininkystės pagrindų ir muziejinės praktikos metu.

Svarbiausias šių prisiminimų tikslas yra tas, kad dabartiniai archeologai žinotų, kokį nelengvą kelią teko nueiti rūpinantis archeologų kadrų ruošimu. Nepaisant ideologinių suvaržymų, materialinių nepriteklių, literatūros stokos ir kitų sunkumų archeologai vienokia ar kita forma Lietuvoje buvo ruošiami. Jų darbų rezultatai akivaizdūs. Nuo 1945 iki 1985 m. ištirta šimtai įvairių laikotarpių laidojimų paminklų, piliakalnių, gyvenviečių. Plačiai pradėtos tyrinėti pily, viduramžių miestų senamiesčiai. Paskelbta keliasdešimt vertingų monografijų įvairiomis temomis, šimtai straipsnių įvairiuose moksliniuose žurnaluose ir kitoje spaudoje. Išgelbėta daugelis ardomų ir žalojamų archeologinių paminklų. Sukaupta medžiaga leido plačiai pažinti Lietuvos gyventojų materialinę ir dvasinę kultūrą. Sprendžiamos sudėtingos lietuvių kilmės, valstybės susidarymo problemos ir kiti grynai istorinio pobūdžio klausimai. Galime didžiuotis mūsų muziejuose esamomis archeologinėmis ekspozicijomis ir muziejininkų archeologų darbais. Tarp iki 1983 m. išleistų archeologų yra daug mokslo daktarų, vienas profesorius (Mykolas Michelbertas), keli docentai ir viena MA narė-korespondentė (R. Kulikauskienė). Suprantama, dar reikia daug ką padaryti, bet tam dabar yra pakankamai archeologų ir mokslo įstaigų, tik dabartiniai ir būsimieji archeologai turi neužmiršti, kad tai pasiekti padėjo ir pirmieji archeologai, kurie į šį gražų Lietuvos senosios istorijos rūmą dėjo plytą po plytos. Būtina tik nesustoti, nežeminti praeities tyrinėtojų, tobulinti darbą, o tam dabar yra visos galimybės.

Vivat, crescat Alma Mater!
Vilnius–Palanga, 1999 m. rugsėjis–spalio pradžia